

Zbiór Orzeczeń

OPINIA RZECZNIKA GENERALNEGO
PEDRA CRUZA VILLALÓNA
przedstawiona w dniu 18 lipca 2013 r.¹

Sprawa C-218/12

**Lokman Emrek
przeciwko
Włodowi Sabranovicowi**

[wniosek o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym złożony przez Landgericht Saarbrücken
(Niemcy)]

Przestrzeń wolności, bezpieczeństwa i sprawiedliwości — Jurysdykcja w sprawach cywilnych i handlowych — Rozporządzenie nr 44/2001 — Umowy z udziałem konsumentów — Artykuł 15 ust. 1 lit. c) — Działalność kierowana do innego państwa członkowskiego — Konieczność istnienia związku przyczynowego z działaniami sprzedawcy kierowanymi do państwa członkowskiego konsumenta — Wskazówka kwalifikowana — Aglomeracja

1. Pomimo wyroków wydanych już w sprawach połączonych Pammer i Hotel Alpenhof² a następnie w sprawie Mühlleitner³ przepis art. 15 ust. 1 lit. c) rozporządzenia nr 44/2001 w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych⁴ wciąż budzi wątpliwości interpretacyjne. W szczególności w celu zastosowania przepisów o jurysdykcji szczególnej sądu w sprawach umów z konsumentami, ponownie zwrócono się do Trybunału z pytaniem o zakres wymogu polegającego na tym, aby sprzedawca *kierował* swoją działalność do państwa zamieszkania konsumenta. W niniejszej sprawie Landgericht Saarbrücken zwrócił się o wyjaśnienie, czy przywołane kryterium powiązania wymaga, jako *dodatkowej i niepisanej przesłanki*, aby pomiędzy działalnością „kierowaną” do państwa zamieszkania konsumenta a jego decyzją o zawarciu umowy istniał związek przyczynowy.

2. Landgericht Saarbrücken zwraca się również z pytaniem, czy art. 15 ust. 1 lit. c) rozporządzenia nr 44/2001 wymaga, aby umowa z konsumentem została zawarta na odległość. Jednakże kwestia ta została rozstrzygnięta w wyroku wydanym w sprawie Mühlleitner kilka miesięcy po przedstawieniu tego pytania prejudycjalnego. W rezultacie zajmę się wyłącznie pytaniem dotyczącym przesłanki związku przyczynowego.

1 — Język oryginału: hiszpański.

2 — Wyrok z dnia 7 grudnia 2010 r. w sprawach połączonych C-585/08 i C-144/09, Zb.Orz. s. I-12527.

3 — Wyrok z dnia 6 września 2012 r. w sprawie C-190/11.

4 — Rozporządzenie Rady (WE) z dnia 22 grudnia 2000 r. (Dz.U. L 12, s. 1; sprostowanie: Dz.U. 2009, L 311, s. 35).

I – Ramy prawne

3. Artykuł 15 ust. 1 lit. c) rozporządzenia nr 44/2001 jest przepisem dotyczącym jurysdykcji szczególnej sądu w sprawach dotyczących umów z udziałem konsumentów i zgodnie z nim jurysdykcja ogólna miejsca zamieszkania pozwanego zostaje wyłączona w przypadku spełnienia następujących warunków:

„1. Jeżeli przedmiotem postępowania jest umowa lub roszczenia z umowy, którą zawarła osoba, konsument, w celu, który nie może być uważany za działalność zawodową lub gospodarczą tej osoby, jurysdykcję określa się na podstawie niniejszej sekcji, bez uszczerbku dla art. 4 oraz art. 5 pkt 5:

[...]

c) we wszystkich innych przypadkach, gdy druga strona umowy w państwie członkowskim, na terytorium którego konsument ma miejsce zamieszkania, prowadzi działalność zawodową lub gospodarczą lub taką działalność w jakikolwiek sposób kieruje do tego państwa członkowskiego lub do kilku państw włącznie z tym państwem członkowskim, a umowa wchodzi w zakres tej działalności.

[...]”.

II – Okoliczności faktyczne i postępowanie przed sądami krajowymi

4. Vlado Sabranovic, pozwany w postępowaniu głównym, prowadzi w miejscowości Spicheren (Francja), pod firmą „Vlado Automobiles Import-Export”, działalność gospodarczą, która polega na sprzedaży samochodów używanych. Jak wynika z akt sprawy, w chwili zajścia okoliczności faktycznych będących podstawą postępowania głównego V. Sabranovic prowadził stronę internetową, na której znajdował się adres jego przedsiębiorstwa oraz numery telefonów kontaktowych: zarówno telefonu stacjonarnego, jak i telefonów komórkowych oraz faksu. Wszystkie numery telefonów poprzedzone były międzynarodowym numerem kierunkowym Francji, oprócz numeru niemieckiego telefonu komórkowego, który poprzedzony był międzynarodowym numerem kierunkowym Niemiec.

5. Lokman Emrek, powód w postępowaniu głównym, w chwili zajścia okoliczności faktycznych sprawy posiadał miejsce zamieszkania w Saarbrücken (Niemcy). W dniu 13 września 2010 r. zawarł on z V. Sabranovicem umowę kupna używanego samochodu. W tym celu udał się on do przedsiębiorstwa pozwanego, o którym, jak stwierdzono, dowiedział się nie z przywołanej strony internetowej, lecz od znajomych.

6. Następnie L. Emrek wytoczył przed Amtsgericht Saarbrücken powództwo przeciwko V. Sabranovicowi, domagając się wykonania zobowiązań z tytułu rękojmi wynikającej z umowy sprzedaży samochodu. Sąd ten odrzucił powództwo jako niedopuszczalne z uwagi na brak jurysdykcji międzynarodowej, uznając, iż V. Sabranovic nie kierował swojej działalności zawodowej, w rozumieniu art. 15 ust. 1 lit. c) rozporządzenia nr 44/2001, do państwa miejsca zamieszkania konsumenta, czyli do Niemiec.

7. Od wyroku Amtsgericht Saarbrücken wniesiono apelację do Landgericht Saarbrücken, który zawiesił postępowanie i przedstawił Trybunałowi Sprawiedliwości pytanie prejudycjalne.

III – Pytanie prejudycjalne i postępowanie przed Trybunałem Sprawiedliwości

8. W dniu 10 maja 2012 r. do sekretariatu Trybunału Sprawiedliwości wpłynął wniosek Landgericht Saarbrücken o wydanie orzeczenia w trybie prejudycjalnym, w którym przedstawiono następujące pytania prejudycjalne:

- „1) Czy art. 15 ust. 1 lit. c) rozporządzenia (WE) nr 44/2001 zakłada w przypadkach, kiedy obecność w Internecie przedsiębiorcy [strona internetowa przedsiębiorcy] spełnia wymóg kierowania działalności, dalszą nieformalną [dodatkową i niepisaną] przesłankę, [polegającą na tym,] że[by] konsument został zachęcony do zawarcia umowy przez prowadzoną przez przedsiębiorcę stronę internetową, [tak] że obecność w internecie musi tym samym mieć przyczynowy charakter dla zawarcia umowy [tym samym zachodzi związek przyczynowy pomiędzy istnieniem strony internetowej a zawarciem umowy]?
- 2) O ile konieczna jest przyczynowość [konieczne jest istnienie związku przyczynowego] między przesłanką kierowania działalności i zawarciem umowy: czy art. 15 ust. 1 lit. c) rozporządzenia nr 44/2001 zakłada ponadto zawarcie umowy przy pomocy środków sprzedaży na odległość [zawarcie umowy na odległość]?”.

9. Uwagi na piśmie zostały przedstawione przez strony w postępowaniu głównym, rządy: Republiki Francuskiej, Królestwa Belgii i Wielkiego Księstwa Luksemburga oraz przez Komisję Europejską.

10. Na rozprawie w dniu 25 kwietnia 2013 r. swoje stanowiska przedstawili pełnomocnik L. Emreka, przedstawiciele Królestwa Belgii i Wielkiego Księstwa Luksemburga oraz przedstawiciel Komisji Europejskiej.

IV – Uwaga wstępna w sprawie przedmiotu niniejszego postępowania prejudycjalnego

11. Landgericht Saarbrücken zwraca się o wyjaśnienie, czy art. 15 ust. 1 lit. c) rozporządzenia nr 44/2001 zawiera, dla celów skorzystania ze szczególnej jurysdykcji sądu przewidzianej w tym przepisie dla umów konsumenckich, istnienie dwóch pośrednich przesłanek. Pierwsza z nich dotyczy istnienia związku przyczynowego pomiędzy działalnością sprzedawcy „kierowaną” do państwa konsumenta a jego decyzją o zawarciu umowy. Druga z nich dotyczy wskazanego powyżej wymogu zawarcia umowy na odległość.

12. Kwestia dotycząca pierwszej przesłanki (związku przyczynowego) nie była jeszcze przedmiotem rozważań Trybunału Sprawiedliwości, inaczej niż w przypadku drugiej przesłanki (umowy na odległość). W dniu 6 września 2012 r., to jest niecałe cztery miesiące po przedstawieniu niniejszego pytania prejudycjalnego, Trybunał Sprawiedliwości w wyroku w sprawie Mühlleitner wypowiedział się wprost w przedmiocie przesłanki zawarcia umowy na odległość. W wyroku tym, potwierdzając orzecznictwo zapoczątkowane wyrokiem w sprawach połączonych Pammer i Alpenhof, Trybunał Sprawiedliwości stwierdził, iż zawarcie umowy z konsumentem na odległość jedynie „wskazuje na istnienie powiązania pomiędzy umową” a działalnością gospodarczą lub zawodową sprzedawcy lub usługodawcy kierowaną do państwa miejsca zamieszkania konsumenta⁵, zatem art. 15 ust. 1 lit. c) rozporządzenia nr 44/2001 należy interpretować „w ten sposób, że przepis ten nie wymaga zawarcia umowy pomiędzy konsumentem a przedsiębiorcą na odległość”⁶.

5 — Wyżej wymieniony wyrok w sprawie Mühlleitner, pkt 44.

6 — Ibidem, pkt 45.

13. Jasność, z jaką wyraził się Trybunał Sprawiedliwości w wyroku w sprawie Mühlleitner, w połączeniu z faktem, iż przywołane pytanie prejudycjalne dotyczyło wyjaśnienia stanowiska zawartego w wyroku w sprawach połączonych Pammer i Alpenhof w zakresie przesłanki zawarcia umowy na odległość, w pełni uzasadnia ograniczenie się w niniejszej sprawie do zbadania jedynie nowej kwestii przedstawionej przez Landgericht Saarbrücken: wymogu, aby działalność kierowana do państwa miejsca zamieszkania konsumenta pozostawała w związku przyczynowym z decyzją konsumenta o zawarciu umowy.

V – Ocena

14. W odniesieniu do pytania pierwszego, to jest czy konsument musi zostać „zachęcony” w taki sposób, aby pomiędzy działalnością gospodarczą a decyzją o zawarciu umowy istniał związek przyczynowy, strony w postępowaniu głównym oraz rządy państw interwenientów i Komisja Europejska przedstawiły przeciwne stanowiska.

15. Z jednej strony V. Sabranovic oraz rządy belgijski i luksemburski stoją na stanowisku braku jurysdykcji sądów niemieckich w niniejszej sprawie, uważając, iż przesłanka związku przyczynowego, którą uznają za zawartą w art. 15 ust. 1 lit. c) rozporządzenia nr 44/2001, nie została spełniona. Ci trzej interwenienci uważają co do zasady, iż brak tej przesłanki skutkuje zastosowaniem ogólnej zasady jurysdykcji sądu miejsca zamieszkania pozwanego oraz nakładaniem nadmiernych obciążeń na sprzedawców i usługodawców, którzy mogliby zostać pozwani w każdym z państw członkowskich Unii Europejskiej na tej tylko podstawie, że posiadają stronę internetową i zawierają umowy z konsumentami zamieszkałymi w innym państwie członkowskim. Rządy belgijski i luksemburski wskazują w szczególności na wpływ, jaki wywarłaby wykładnia nadmiernie korzystna dla konsumentów na małe i średnie przedsiębiorstwa w tych państwach członkowskich, które prowadzą handel transgraniczny na dużą skalę.

16. L. Emrek ze swej strony, popierany przez rząd francuski i Komisję Europejską, neguje istnienie takiej przesłanki i stoi na stanowisku jurysdykcji sądów niemieckich. Na poparcie swego stanowiska wskazują oni, w celu skłonienia sądu do uznania, że działalność była skierowana do państwa członkowskiego miejsca zamieszkania konsumenta, kryteria wymienione w wyroku w sprawach połączonych Pammer i Alpenhof. Zarówno w ww. wyroku, jak i w wyroku w sprawie Mühlleitner, Trybunał Sprawiedliwości podkreślił znaczenie tych czynników jako „wskazówek”, iż dana działalność jest kierowana do państwa konsumenta, lecz nie jako przesłanek, które muszą być spełnione. Wykładnia ta znajduje potwierdzenie także w celach art. 15 i art 16 rozporządzenia nr 44/2001 oraz w pracach przygotowawczych nad tym rozporządzeniem.

17. Koncentrując się na istniejącym już w tej kwestii orzecznictwie, należy przede wszystkim wskazać, iż zarówno w wyroku w sprawach połączonych Pammer i Alpenhof, jak i w wyroku w sprawie Mühlleitner, Trybunał Sprawiedliwości stwierdził, że wyrażenie „działalność kierowana” do państwa członkowskiego miejsca zamieszkania konsumenta ma charakter autonomiczny i należy je rozpatrywać łącznie z pozostałymi przesłankami zawartymi w art. 15 ust. 1 lit. c) rozporządzenia nr 44/2001⁷. Opierając się na wykładni całości tego przepisu, lecz mając także na uwadze jego poprzednie wersje oraz prace przygotowawcze nad rozporządzeniem, Trybunał Sprawiedliwości stwierdził, iż dla celów zastosowania jurysdykcji szczególnej sądu w sprawach konsumenckich znaczenie ma jedynie zachowanie sprzedawcy lub usługodawcy⁸. Zachowanie konsumenta, które miało znaczenie w dawnym brzmieniu uchylonego już art. 13 konwencji brukselskiej, straciło wszelkie znaczenie na rzecz zachowania sprzedawcy lub usługodawcy⁹.

7 — Wyżej wymienione wyroki: w sprawach połączonych Pammer i Hotel Alpenhof, pkt 55; w sprawie Mühlleitner, pkt 28.

8 — Wyżej wymienione wyroki: w sprawach połączonych Pammer i Hotel Alpenhof, pkt 60; w sprawie Mühlleitner, pkt 39.

9 — Wyżej wymienione wyroki: w sprawach połączonych Pammer i Hotel Alpenhof, pkt 56; w sprawie Mühlleitner, pkt 38.

18. Trybunał Sprawiedliwości odrzucił tym samym kryterium interpretacyjne oparte wyłącznie na poszukiwaniu subiektywnej woli sprzedawcy¹⁰. Tak jak zachowanie konsumenta nie stanowi rozstrzygającego kryterium dla zastosowania jurysdykcji szczególnej sądu w sprawach konsumenckich, tak nie stanowi go również ostateczny zamiar sprzedawcy lub usługodawcy. Trybunał Sprawiedliwości zdecydował się zatem stworzyć otwartą listę obiektywnych kryteriów mogących stanowić wystarczające wskazówki dla stwierdzenia przez sąd, czy dana działalność jest skierowana do państwa miejsca zamieszkania konsumenta¹¹.

19. Należy poza tym wskazać, iż kryteria te mają charakter orientacyjny, a do sądu krajowego należy zbadanie celów i skutków strategii handlowej sprzedawcy lub usługodawcy¹². Trybunał Sprawiedliwości do chwili obecnej odmawia przekształcenia któregośkolwiek z tych kryteriów w przesłankę lub w kryterium o charakterze decydującym. Potwierdził to w odniesieniu do umów zawieranych na odległość, które zgodnie z wyrokiem w sprawie Mühlleitner nie stanowią istotnej przesłanki zastosowania szczególnej jurysdykcji sądu. Nie zgodził się też ze stanowiskiem, iż sama dostępność w internecie stanowi kryterium o decydującym charakterze wskazujące, że dana działalność jest kierowana do innego państwa członkowskiego. Dostępność sama w sobie nie stanowi kryterium o charakterze decydującym, bowiem należy oprzeć się na zawartości strony internetowej, zawsze w połączeniu z innymi kryteriami pozwalającymi określić adresata lub adresatów danej oferty handlowej lub zawodowej¹³.

20. Wreszcie należy w tym miejscu podkreślić, iż zarówno rozporządzenie nr 44/2001, jak i orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości wskazują na znaczenie przewidywalności kryteriów powiązania z określonym sądem. W jedenastym motywie rozporządzenia nr 44/2001 wskazuje się, iż „[p]rzepisy o jurysdykcji powinny być w wysokim stopniu przewidywalne i powinny zależeć zasadniczo od miejsca zamieszkania pozwanego”, a zatem kryteria, skoro mają charakter odstępstwa od tego zapisu, powinny charakteryzować się wysokim stopniem pewności prawa, co kilkakrotnie potwierdził już Trybunał Sprawiedliwości¹⁴.

21. Przechodząc następnie do kwestii, czy istnieje przesłanka oparta na istnieniu związku przyczynowego pomiędzy działalnością gospodarczą lub zawodową kierowaną do państwa miejsca zamieszkania konsumenta a decyzją konsumenta o zawarciu umowy, można już stwierdzić, w świetle aktualnego orzecznictwa, iż trudno byłoby wywieść taką przesłankę, bądź to z treści art. 15 ust. 1 lit. c) rozporządzenia nr 44/2001, bądź to z celów rozporządzenia lub prac przygotowawczych nad rozporządzeniem.

22. Jak już wskazałem, Trybunał Sprawiedliwości podkreślił konieczność zbadania w odniesieniu do treści tego przepisu, czy zachodzą przesłanki wymienione w art. 15 ust. 1 lit. c) oraz czy są one wystarczające dla zastosowania szczególnej jurysdykcji sądu. Dodanie *dorozumianej i dodatkowej* przesłanki, opartej ponadto na zachowaniu konsumenta, wymagałoby wysiłku interpretacyjnego bez solidnego uzasadnienia. Powodów ku temu nie można również znaleźć, jak wyjaśnię w dalszej części, w celach założonych przez prawodawcę unijnego.

10 — Wyżej wymieniony wyrok w sprawach połączonych Pammer i Hotel Alpenhof, pkt 80.

11 — Ibidem, pkt 81–93.

12 — Ibidem.

13 — Wyżej wymienione wyroki: w sprawach połączonych Pammer i Hotel Alpenhof, pkt 75, 76; w sprawie Mühlleitner, pkt 44.

14 — Zobacz m.in. wyroki: z dnia 12 maja 2011 r. w sprawie C-144/10 BVG, niepublikowany w Zbiorze, pkt 33; z dnia 25 października 2011 r. w sprawach połączonych C-509/10 i C-161/10, Zb.Orz. s. I-10269, pkt 50.

23. Artykuł 15 ust. 1 lit. c) rozporządzenia nr 44/2001 nie ma na celu zmiany ogólnej zasady jurysdykcji sądu miejsca zamieszkania pozwanego, lecz służy przywróceniu równowagi na płaszczyźnie jurysdykcji międzynarodowej stosunku umownego, który z zasady nie jest zrównoważony¹⁵. W tym celu prawodawca wprowadził zasadę opartą wyłącznie na trzech przesłankach, z których każda jest przewidywalna dla sprzedawcy lub usługodawcy (prowadzenie działalności gospodarczej lub zawodowej, działalność kierowana do państwa lub państw miejsca zamieszkania konsumentów, umowa zawarta w ramach wspomnianej działalności). Właśnie z tego względu, iż przesłanki mają charakter wyczerpujący, kryteria służące określeniu, czy dana działalność jest kierowana do innego państwa, powinny opierać się na wielu czynnikach, przy czym żaden nie stanowi kryterium o charakterze decydującym. Innymi słowy: prawodawca przedstawił zamknięty katalog przesłanek, które konieczne muszą zostać spełnione, aby wskazać właściwy sąd, lecz pozostawił w dalszym ciągu w rękach sądów pewien margines interpretacyjny dotyczący w szczególności działalności prowadzonej przez internet.

24. Uwagi powyższe powinny wystarczyć, by wspólnie z Republiką Francuską i Komisją dojść do wniosku, że art. 15 ust. 1 lit. c) rozporządzenia nr 44/2001 nie zakłada konieczności spełnienia „niepisanej” przesłanki opartej na związku przyczynowym pomiędzy działalnością a decyzją konsumenta o zawarciu umowy. Przesłanka taka znacznie naruszałaby delikatną równowagę wprowadzoną przez prawodawcę unijnego, a dodatkowo wymagałaby zmiany aktualnej wykładni przywołanego przepisu dokonanej przez Trybunał Sprawiedliwości¹⁶.

25. W uzupełnieniu należy wskazać, podobnie jak przedstawiła to Komisja w czasie rozprawy, iż przesłanka związku przyczynowego wiązałaby się z problemami dowodowymi. Jeżeli wystarczającym jest, iż konsument stwierdzi, że swoją decyzję o zawarciu umowy oparł na informacjach zawartych na stronie internetowej oraz rozmowie telefonicznej z przedsiębiorcą, to czy należy ograniczyć się do samego oświadczenia konsumenta, czy też musiałby on udowodnić dokonanie tych czynności? W pierwszym przypadku wybór sądu leżałby w rękach konsumenta, który musiałby jedynie stwierdzić, że jego decyzja o zawarciu umowy wynikała z działalności przedsiębiorcy. W drugim przypadku zmieniłoby się to w *probatio diabolica*, co prowadziłoby do bezskuteczności szczególnej jurysdykcji sądów, o której mowa w art. 15 i 16 rozporządzenia nr 44/2001¹⁷.

26. Inną kwestią, aczkolwiek łączy się ona z poprzednią, byłby brak znaczenia związku przyczynowego, co nie ma tutaj miejsca. Okoliczność, że związek przyczynowy nie stanowi przesłanki, nie wyklucza wykorzystania go jako *wskazówki* podlegającej ocenie sądu w momencie badania, czy dana działalność jest rzeczywiście kierowana do danego państwa. Ponadto, jak wyjaśnię w dalszej części, chodziłoby tu o wskazówkę kwalifikowaną, ponieważ w razie jej obecności w konkretnym przypadku, stanowiłaby element oceny o charakterze decydującym w momencie zastosowania szczególnej jurysdykcji sądu w sprawach konsumenckich.

27. Jeżeli działalność była rzeczywiście kierowana do innego państwa członkowskiego, taki związek przyczynowy zwykle istnieje, niezależnie od większych lub mniejszych problemów dowodowych. W niniejszej sprawie problem polega na tym, że przedstawiono nam, co wynika z opisu okoliczności faktycznych sprawy, jako fakt udowodniony, że związek przyczynowy nie zaistniał.

15 — Zobacz w tej kwestii: U. Magnus, P. Mankowski, *European Commentaries on Private International Law*, Brussels I Regulation, 2 ed., Sellier, Munich 2012, s. 546 i nast.; B. De Clavière, Confirmation de la protection du consommateur actif par les règles de compétence spéciales issues du règlement 44/2001, *Revue Lamy droit des affaires*, 2012, n° 77, s. 48 i nast.; P. De Miguel Asensio, *Derecho Privado de Internet*, 4 ed., 2011, s. 963 i nast.; S. Tassone, Il regolamento Bruxelles I e l'interpretazione del suo ambito di applicazione: un altro passo della Corte di giustizia sul cammino della tutela dei diritti del consumatore, *Giurisprudenza di merito*, 2013, s. 104 i nast.; M. Brkan, Arrêt Mühlleitner: vers une protection renforcée des consommateurs dans l'U.E., *Revue européenne de droit de la consommation*, 2013, s. 113 i nast.

16 — Do tego samego wniosku doszli M. Virgós Soriano, F. Garcimartín, *Derecho Procesal Civil Internacional. Litigación internacional*, Civitas, 2ª ed., 2007, s. 171. Wypowiadając się na temat art. 13 konwencji brukselskiej, rzecznik generalny M. Darmon także doszedł do tego wniosku, aczkolwiek w tamtym przypadku środkiem przekazu nie był internet, lecz tradycyjny sposób przekazywania informacji. Zobacz opinię rzecznika generalnego w sprawie Shearson Lehman Hutton (wyrok z dnia 19 stycznia 1993 r. w sprawie C-89/91 Shearson Lehman Hutton, Rec. s. I-139, pkt 82–85).

17 — W przedmiocie problemów dowodowych związanych z dodatkową, pośrednią przesłanką związku przyczynowego zob. S. Leible, M. Müller, Keine internationale Zuständigkeit deutscher Gerichte bei Maklertätigkeit eines griechischen Rechtsanwalts, *EuZW*, 2009, s. 29.

28. Jeżeli chodzi nie o związek przyczynowy, lecz o ewentualną przesłankę uprzedniego zawarcia umowy na odległość, to w mojej opinii przedstawionej w sprawie Mühlleitner wyjaśniłem, iż „wskazanie umowy na odległość” – które miało miejsce w wyroku w sprawach połączonych Pammer i Hotel Alpenhof – „nastąpiło celem podkreślenia znaczenia istnienia uprzedniej, przedumownej i przygotowawczej działalności za pośrednictwem internetu, opartej na informacji skierowanej za pomocą sieci internetowej do terytorium, na którym zamieszkuje konsument”¹⁸.

29. Wypowiadając się w ten sposób, chciałem przede wszystkim podkreślić znaczenie, jakie powinna mieć okoliczność istnienia „uprzedniej, przedumownej i przygotowawczej działalności”, która nie będąc niezbędną przesłanką, była zwyczajną konsekwencją „informacji skierowanej za pomocą sieci internetowej do terytorium, na którym zamieszkuje konsument”. Jednocześnie starałem się wyjaśnić, w jaki sposób informacja skierowana za pomocą sieci stała się źródłem, jeśli nie umowy, to czynności przygotowawczych do niej.

30. Innymi słowy, przedstawiając to stanowisko, nie miałem zamiaru twierdzić, iż uprzednia, przedumowna i przygotowawcza działalność, czy też uprzednie zawarcie umowy, należy traktować jako dodatkową przesłankę zastosowania szczególnej jurysdykcji sądu, ani też nie twierdziłem, że jest nią istnienie związku przyczynowego. Chciałem jedynie podkreślić szczególne znaczenie oraz moc tego rodzaju wskazówek.

31. W praktyce bowiem stwierdzenie działalności przedumownej, przygotowawczej, jak również ewentualne udowodnienie istnienia związku przyczynowego, nie będąc dorozumianą przesłanką, którą należy zastosować obok przesłanek wyraźnie wskazanych w art. 15 ust. 1 lit. c) rozporządzenia nr 44/2001, w znaczący sposób ułatwia sądowi krajowemu ustalenie, czy dana działalność gospodarcza jest kierowana do określonego państwa członkowskiego. I odwrotnie, brak takiej okoliczności, logicznie rzecz biorąc, utrudnia w tym samym stopniu sądowi krajowemu dokonanie takiego ustalenia, zatem sąd ten w sytuacji braku tej okoliczności musi zwykle zbadać inną lub inne okoliczności, które również wskazują na to, że dana działalność była skierowana do określonego państwa członkowskiego.

32. Cel taki wynika także ze wspólnej deklaracji Rady i Komisji dotyczącej art. 15 i 73 rozporządzenia nr 44/2001. Jak wiadomo, w deklaracji tej nie wspomina się o związku przyczynowym, lecz o znaczeniu, jakie posiadają pewne wskazówki, takie jak zawarcie umowy na odległość¹⁹. Wzmianka ta została uczyniona jedynie tytułem przykładu, nie można zatem wykluczyć, a nawet należy założyć, istnienie innych wskazówek, w tym wskazówek szczególnie istotnych dla ustalenia, czy dana działalność jest „kierowana” do innego państwa członkowskiego.

33. W tej sytuacji uważam, iż stan faktyczny niniejszej sprawy wskazuje na istnienie pewnej ewentualnej okoliczności mającej znaczenie dla sprawy, która właściwie zbadana przez sąd krajowy może zniwelować zarówno brak zawarcia umowy na odległość, jak i brak wcześniejszych czynności przygotowawczych oraz widoczny brak związku przyczynowego pomiędzy daną strategią handlową a zawarciem umowy.

18 — Opinia przedstawiona w sprawie Mühlleitner, pkt 38.

19 — Należy jednak podkreślić, iż wersja francuska deklaracji odwołuje się do tej okoliczności jako koniecznego warunku (*„encore faut-il que ce site Internet invite à la conclusion de contrats à distance et qu'un contrat ait effectivement été conclu à distance”*, wyróżnienie moje), podczas gdy wersja angielska traktuje ją jedynie jako okoliczność do rozważenia (*„although a factor will be that this Internet site solicits the conclusion of distance contracts and that a contract has actually been concluded at a distance”*, wyróżnienie moje). Rząd belgijski obstawał przy tym, aby Trybunał Sprawiedliwości przychylił się do wersji francuskiej, wywodząc z niej szereg skutków, zarówno w odniesieniu do przesłanki związku przyczynowego, jak i przesłanki zawarcia umowy na odległość. Jednakże, jak już wyjaśniłem w opinii przedstawionej w sprawie Mühlleitner, uważam, iż wspólna deklaracja, przynajmniej w tym zakresie, powinna być uważana za akt niewiążący niezależnie od tego, że rozporządzenie (WE) nr 593/2008 w sprawie prawa właściwego dla zobowiązań umownych wyrażnie się do niej odwołuje. Wydaje się, że do tego samego wniosku doszedł Trybunał Sprawiedliwości w wyroku w sprawie Mühlleitner, ponieważ dokonując wykładni art. 15 ust. 1 lit. c) rozporządzenia nr 44/2001, nie wziął pod uwagę odpowiedniego punktu wspólnej deklaracji.

34. Przedsiębiorstwo V. Sabranovica posiada bowiem siedzibę we francuskim mieście wchodzącym w skład aglomeracji miejskiej silnie powiązanej z ośrodkiem miejskim miasta Saarbrücken. Jak stwierdził na rozprawie pełnomocnik L. Emreka, mieszkańcy miasta Spichenen, podobnie jak mieszkańcy miasta Saarbrücken, współzamieszkują obszar praktycznie wspólny, gdzie rozwój urbanistyczny obu miast połączył je do tego stopnia, iż na pewnych obszarach, niezależnie od linii granicznej pomiędzy państwami, istnieje ciągłość struktury urbanistycznej.

35. W tego rodzaju okolicznościach fakt, że przedsiębiorca oferuje towary lub usługi w jednym z tych dwóch miast, może zostać uznana za równoważną – z uwagi na miejsce prowadzenia działalności – z udostępnieniem nieuchronnie skierowanym do innego państwa członkowskiego, to jest tego sąsiedniego państwa członkowskiego, którego miasta wchodzi w skład szeroko pojętej aglomeracji miejskiej, tworząc w ten sposób zjawisko aglomeracji²⁰. Chcę przez to powiedzieć, iż czasami ze względu na tę szczególną okoliczność, iż dwa państwa członkowskie łączą się w jednej przestrzeni miejskiej, działalność wszystkich przedsiębiorców w sposób naturalny i spontaniczny kierowana jest nie tylko do mieszkańców państwa siedziby sprzedawcy lub usługodawcy, lecz również do mieszkańców państwa sąsiedniego. W szczególnej strefie, w której przekroczenie granicy następuje często niepostrzeżenie, trudno jest utrzymywać, iż działalność przedsiębiorców posiadających siedzibę w tym obszarze nie jest kierowana do części aglomeracji położonej w sąsiednim państwie członkowskim.

36. Tego rodzaju rozwiązanie nie nakłada na sprzedawcę lub usługodawcę nadmiernych ciężarów, jak mogłoby się początkowo wydawać, mówimy bowiem o przedsiębiorcy działającym w *jednej* przestrzeni miejskiej, niezależnie od tego, że składa się ona z dwóch państw członkowskich. Jest bardzo prawdopodobne, że sprzedawca lub usługodawca mówi językiem sąsiedniego państwa, jeżeli jest tam inny język. W niniejszej sprawie wprowadzie istnieje różnica językowa pomiędzy obydwojema państwami członkowskimi, jednak nie wydaje się, aby było to przeszkodą dla V. Sabranovica, jak wynika z akt sprawy, w prezentowaniu klientom na stronie internetowej niemieckiego telefonu komórkowego, co stanowi wskazówkę, że z klientami niemieckojęzycznymi, z których większość mieszka w Saarbrücken, porozumiewa się po niemiecku.

37. W przypadku aglomeracji podobnej do tej, z jaką prawdopodobnie mamy do czynienia w niniejszej sprawie, ryzyko pozwania sprzedawcy lub usługodawcy do sądu państwa sąsiedniego nie wydaje mi się nadmiernym ciężarem, który zniechęcałby do prowadzenia takiej działalności handlowej, jaką prowadzi V. Sabranovic. Należy przy tym stwierdzić, iż szczególna jurysdykcja wynikająca z art. 15 i 16 rozporządzenia nr 44/2001 stanowi zachętę dla konsumentów zamieszkałych w danym mieście do nabywania towarów i usług od przedsiębiorców z całej aglomeracji, ponieważ mają gwarancję wyboru sądu właściwego zgodnie z art. 16 rozporządzenia nr 44/2001.

38. Wreszcie możliwość zostania pozwanym do sądu w takiej sytuacji, jak opisana powyżej, nie powinna w żadnym stopniu stanowić dla przedsiębiorcy sytuacji nieprzewidywalnej. Jak już wskazałem, przedsiębiorca prowadzący działalność na obszarze szczególnie zintegrowanym w jedną całość stworzoną z dwóch państw członkowskich powinien być w pełni świadomy tego, że znaczna część, a nawet większość, jego klientów może posiadać miejsce zamieszkania w sąsiednim państwie członkowskim.

39. Wobec powyższego i tytułem podsumowania uważam, po pierwsze, iż art. 15 ust. 1 lit. c) rozporządzenia nr 44/2001 należy interpretować w ten sposób, iż nie wymaga on istnienia związku przyczynowego pomiędzy działalnością gospodarczą lub zawodową kierowaną do państwa miejsca zamieszkania konsumenta a jego decyzją o zawarciu umowy.

20 — F. Zoido, *et al.*, *Diccionario de Urbanismo. Geografía Urbana y Ordenación del Territorio*, Cátedra, 2013, s. 37, 106.

40. Jednak ów związek przyczynowy stanowi kwalifikowaną wskazówkę dla ustalenia, czy działalność gospodarcza jest skierowana do określonego państwa członkowskiego. W celu ustalenia, czy działalność gospodarcza jest skierowana do innego państwa członkowskiego, udowodniony brak wskazówki kwalifikowanej, takiej jak związek przyczynowy, powinien zwykle być rekompensowany obecnością innej wskazówki lub innych wskazówek o podobnym znaczeniu.

41. Wreszcie dla celów wykładni art. 15 ust. 1 lit. c) rozporządzenia nr 44/2001 uważam za istotną okoliczność, iż działalność gospodarcza lub handlowa jest prowadzona w sytuacji istnienia aglomeracji poddanej należytej ocenie przez sąd krajowy. Ten kontekst geograficzny może stanowić kwalifikowaną wskazówkę, iż działalność ta jest skierowana do określonego państwa członkowskiego.

VI – Wnioski

42. Mając na uwadze powyższe rozważania, proponuję, aby Trybunał Sprawiedliwości udzielił następującej odpowiedzi na pytanie prejudycjalne przedłożone przez Landgericht Saarbrücken:

- 1) Artykuł 15 ust. 1 lit. c) rozporządzenia (WE) nr 44/2001 w sprawie jurysdykcji i uznawania orzeczeń sądowych oraz ich wykonywania w sprawach cywilnych i handlowych należy interpretować w ten sposób, iż nie wymaga on, jako przesłanki dorozumianej i dodatkowej w stosunku do przesłanek wskazanych wyraźnie w tym przepisie, istnienia związku przyczynowego pomiędzy działalnością gospodarczą lub zawodową kierowaną do państwa miejsca zamieszkania konsumenta a jego decyzją o zawarciu umowy. Jednakże ów związek przyczynowy stanowi kwalifikowaną wskazówkę przy ustalaniu, czy działalność gospodarcza jest skierowana do określonego państwa członkowskiego.
- 2) Dla potrzeb ustalenia, czy działalność gospodarcza jest skierowana do innego państwa członkowskiego, udowodniony brak wskazówki kwalifikowanej, takiej jak związek przyczynowy, powinien zwykle być rekompensowany obecnością innej wskazówki lub innych wskazówek o podobnym znaczeniu. Sytuacja istnienia aglomeracji, należycie oceniona przez sąd krajowy, może stanowić kwalifikowaną wskazówkę, że działalność jest skierowana do określonego państwa członkowskiego.